

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ЄДНАННЯ – ВИМОГА ЧАСУ

Подивіться на мапу Європи: центр континенту – його найвигідніший Балто-Чорноморський перешийок – монополю тримають у своїх руках (фактом існування поряд двох народів) лише дві держави – Україна та Польща. Через територію цих двох країн проходять усі автомобільні, залізничні, повітряні шляхи, газо- й нафтопроводи, що забезпечують економічні, інформаційні, політичні та культурні контакти між Сходом і Заходом.

Нація повстанців

Історія подій і явищ у центрі Європи, починаючи з XIV століття є надзвичайно повчальною для нас, у нашому українському сьогоденні. А тому щоразу, приступаючи до викладання курсу польської мови в кожній новій групі слухачів, свою першу лекцію або урок розпочинаю з історичної географії. Нагадую, здавалося б, про очевидні речі – про те, як різні імперії у загарбницьких війнах «урегульовували» стосунки між собою за допомогою військових армій, що сунули через центр Європи з півдня на північ (Турки-османи) і з півночі на південь (Шведи), із заходу на Схід (хрестоносці, Французи *Наполеона* та Німці *Гітлера*) і зі Сходу на захід (Росіяни часів царату, а потім – *Леніна* і *Сталіна*).

І всі ці імперії, проходячи своїми арміями через Польщу, щоразу нав'язували Полякам свій окупаційний режим, мову і культуру окупантів, загарбували майно, руйнуючи і плюндруючи не лише право й національне господарство, а й людські стосунки та організацію життя суспільства.

Значної шкоди, співвимірної з військовими нашествиями, завдавали Полякам також періодичні повені численних річок Польщі. Але, незважаючи на майже безперервні випробування, в історичному розрізі Поляки зберегли свої традиції, релігію, мову та культуру. Поляки першими в Європі ввели виборче право на найвищому рівні державного управління (тобто елекцію – обрання короля сеймом), прийняли першу в Європі Конституцію країни (1791 р.), а потім упродовж 127 років боролися проти окупантів за національне визволення і відновлення державності. Боролися практично безперервно, бо впродовж тих 127 років у Польщі відбулося 9 збройних повстань.

Коли російські війська черговий раз придушили визвольний зрив Поляків і ліквідували польську державу, поділивши її між Росією і Прусією (1792 р.), а окупаційний царський уряд заборонив Полякам виготовляти навіть шаблі (обов'язковий атрибут шляхтича), народ наклепав коси, організував загони косинерів, піднявся на повстання під проводом *Тадеуша Косцюшка* і розбив регулярні російські війська під Рацлавіцями (1794 р.).

А потім ще були повстання – листопадове (1830 р.), краківське (1846 р.), великопольське (1848 р.), січневе (1863 р.)...

Відновлення незалежності шляхом згуртування польської нації навколо її вождя *Юзефа Пілсудського* і відродження Польської держави в 1918 році пройшло чергове випробування 1920 року, коли російсько-більшовицькі загарбницькі війська підійшли майже впритул до Варшави. Тоді зброю взяла до рук інтелігенція: вчителі, музиканти, лікарі, юристи. Люди, далекі від війни і військової форми, вщент розбили Першу кінну армію *Будьонного* і гнали її аж до річки Німан. Значну роль у цій перемозі зіграв корпус Українських Січових Стрільців під командуванням генерала *Безручка*, зупинивши наступ ударних сил більшовиків під Замостям.

І сьогодні, у комп'ютерно-ракетну епоху управління війною, на прапорах польських військових частин читаємо ті самі, що й тисячу років тому, три найважливіших слова: «Bog, honor, Ojczyzna» (Бог, честь, Вітчизна).

Національно-демократична держава в центрі Європи муляла очі комуністично-фашистам по її обидва боки. Але навіть Друга світова війна, яку **Сталін** і **Гітлер** розпочали з окупації Польщі згідно з пактом **Молотова–Ріббентропа** в 1939 році, не зламала дух у Поляків. Боротьба продовжувалася у підпіллі, партизанських загонах, у регулярних військових частинах армій антигітлерівської коаліції.

У післявоєнний період, в умовах совецької окупації, Поляки продовжували боротьбу словом, сатирою журналу «Шпільки», інтелектом класиків літератури, фільмами, плакатами, мудрим словом священиків. «Найвеселіший барак у соціалістичному таборі» тричі вибухав антикомуністичними повстаннями, нагромаджуючи сили і досвід, який уповні виявив себе в загальнонаціональному зриві, що його зініціювала польська «Солідарність».

І саме національно-демократична хвиля, піднята польською «Солідарністю» призвела до руйнування берлінського муру на Заході і совецької імперії на Сході Європи.

Найближчі родичі

Притягальна сила центру Європи – досить суперечливе явище.

З одного боку, вона притягає агресорів; причому не лише (а може, не стільки) українськими чорноземами, українськими багатючими копалинами, винятково сприятливим кліматом, різноманітністю природних зон та ландшафтів, а передусім – понад міру терплячим і понад здоровий глузд лагідним українським народом.

Натомість із другого – притягає інтелектуалів, тих, хто поціновує мудре слово, проникливу музику, мистецтво театру, живопис, врешті історію, яка намагається дати відповідь на, здавалося б, просте запитання: «В чому секрет сили духу Поляків, які весь час боролися за справедливе життя у власному домі і їм уже багато чого вдалося?»

Для відповіді на це запитання варто нагадати про деякі подробиці у спільній українсько-польській історії.

Чи не найвищим авторитетом у справі українсько-польських спільних коренів, що датуються VI ст., є, безперечно, **Михайло Брайчевський**, який у своїй відомій роботі «Походження Русі» цитує «Повість временних лет» у вислові літописця: «...поляни, яже нині зовомаю Русь». У своїх дослідженнях на підставі численних археологічних і писаних джерел **М. Брайчевський** доходить висновку, що ареал розселення полян (або Полянського союзу племен) простягався від Подніпров'я до Повісля, тобто всюди, де була черняхівська культура. І далі вчений уточнює: «Антами візантійські письменники називали полян... Центр Полянського союзу знаходився десь на Заході, можливо, ним була Волинь, яку дослідники давно проголосили ядром східнослов'янського об'єднання VI ст.».

Це щодо давніх коренів Українців і Поляків.

Цікаво, що згідно з польськими джерелами, водночас із формуванням руського (українського) етносу й держави русів – Русі на теренах Західного Подніпров'я на основі полян, відбувалося також формування держави полян у басейні середньої Вісли.

Не менш цікаво й те, що незважаючи на сплин 1500-літнього часу, у польській та українській мовах збереглися до наших днів фактично однакові

означення понять і предметів, які існували тоді й існують нині: *хліб* – chleb (хлеб), *хмара* – chmura (хмура), *сокира* – siekiera (секе́ра), *ліс* – las (ляс), *вода* – woda (вода), *вогень* – ogień (огень), *нога* – noga (нога), *гора* – góra (гура), *поле* – pole (поле), *мати* – matka (матка), *отець* – ojciec (ойце́ц), *брат* – brat (брат), *небо* – niebo (небо), *земля* – ziemia (зе́мя), *зерно* – ziarno (зя́рно), *палець* – palec (пале́ц), *син* – syn (син), *око* – oko (око), *комін* – komin (ко́мін), *яблуко* – jabłko (ябл_ко), *ягоди* – jagody (ягоди) і т. д.

Згідно з результатами досліджень українських учених, наведеними у книзі проф. *Костянтина Тищенка* «Метатеорія мовознавства» (К. «Основи», 2000, с. 266–267), лексична дистанція між українською і польською мовами становить 30%. Тобто, 70% – це спільний лексичний фонд.

Ще менша дистанція існує між польською і українською народною музикою, інколи доходючи до повної ідентичності мелодико-ритмічної побудови. Наприклад, навряд чи вухо навіть досвідченого музикознавця знайде суттєву різницю в багатьох танцювальних творах українського гуцульського і польського гуральського фольклору. Велику подібність знаходять музикознавці у весільних піснях селян району Ловіч, що поблизу Варшави, і Радомшльського району недалеко Києва.

В одній державі

З якого боку не подивитися, більшої близькості між народами-братами, народами-сусідами годі шукати. Більше того, ці два народи – український і польський, що походять від одного полянського кореня, поставлені Творцем поряд саме для створення культури майбутнього; культури, яка об'єднує класику Латинського Заходу з традиціями православного Сходу; культури чітких структур і технологічного порядку організації життя з культурою широкого спектра почуттів і емоцій. Дві багатющі ментальності, два взаємодоповнюючі способи мислення українського і польського народів у центрі Європи – це унікальний арсенал цінного історичного і генетичного досвіду, багатюще джерело нових ідей і можливостей.

На жаль, значна частина публікацій, присвячених Польщі в українських ЗМІ, подають образ нашої безпосередньої сусідки на Заході з виразним негативним відтінком. Особливо старанні в цьому російські видання, теле- та радіоканали в Україні, котрим ніколи не бракує сарказму й винахідливості, аби представити чергову подію за Бугом у компрометуючому аспекті чи під сумнівним кутом зору. Не бракує подібних старань і серед авторів, які вважають себе представниками українського національно-демократичного відродження.

Антипатія, а подекуди й вороже ставлення до Поляків є очевидним рудиментом російсько-імперської (в тому числі московсько-більшовицької) епохи і відповідної пропаганди, мета якої, – не допустити зближення України і Польщі, позаяк у такому випадку Росія втрачає шанси на панування в Європі та світі, а її інтелектуальний потенціал значно слабшає.

Із підручників історії, створених упродовж совецької доби, ми дізнаємося про «польське панство» та «самозакохану шляхту», яка «пригнічувала українців», про «самовпевнену польську аристократію» та «буржуазну Польщу», яка «переслідувала пролетарів» тощо. Водночас замовчувалося, що першою соціалістичною партією в Європі, яка організувала робітників на боротьбу проти експлуатації і переслідування (задовго до сумнівних терористичних експериментів *Леніна–Сталіна*), була польська партія «Пролетаріат» на чолі з її творцем *Людвіком Вариньським*.

Не лише в підручниках, а й в усій українській історіографії не досить об'єктивно представлено майже два століття активного розвитку України у союзі із Польщею і Литвою, починаючи од приєднання Галицько-Волинського князівства (Червона Русь) до Королівства Польського.

«Забули» про 1362 рік, коли населення Русі Київської зустрічало **литовського князя Ольгерда**, як визволителя від татаро-монгольського ярма, а потім про Люблінську Унію, в результаті якої три народи – український, польський і литовський – зміцнили спільну державу на конфедеративній основі: спільний парламент, однакові права і привілеї.

Цей союз «вільних із вільними і рівних із рівними», – як записано в установачому акті, встановлював єдину політику у відносинах з іншими державами, єдину валюту, спільний обов'язок охорони кордонів, спільний митний закон, залишаючи кожному з трьох народів право мати власне національне військо, державну скарбницю і власне законодавство, що мало захищати інтереси кожної з об'єднаних Націй: Українців, Поляків, Литвинів.

Іван Крип'якевич у своїй «Історії України» так характеризує цей період: «Два століття, прожиті у Великому князівстві, мали позитивне значення для розвитку українського народу. Бо хоч національно-політичне життя не могло розвинути у повних формах і зустрічало різні перешкоди, все-таки для розвитку української культури і національної свідомості це був щасливий час».

Спільна історія

У той щасливий час поєдналися три народи – український, польський і литовський в одній державі. Українські провідники мали рівноправне становище з Литвинами і Поляками, мали свої місця у Великокняжій Раді та центральній адміністрації, їм належали адміністративні посади по всій території України – намісників, воєвод, каштелянів, старостів. Литовський Статут спирався на законодавчу традицію Київської держави.

Урядування в українській адміністрації і судах велося руською, тобто тодішньою українською мовою, якою склалися всі без винятку документи, акти, урядові книги. Православна Церква в українських землях тоді мала провідне, майже монопольне становище. Під опікою Церкви перебували школи, що їх організація відповідала місцевим культурним потребам.

Саме в той щасливий період були засновані міста: Вінниця (польс. – Winnica – виноградник), Черкаси, Проскурів (нині – Хмельницький), Полтава, Тернопіль.

Як зазначає **І. Крип'якевич** про ті часи співжиття Поляків і Українців у об'єднаній державі, – «Українське громадянство у Великому князівстві було живучим творчим організмом... Ці надбання з часів Великого князівства залишились для українського народу політичним капіталом також на пізніші часи».

Саме в цей період з'являється друкарня Івана Федорова у Львові, поширюється тенденція створення культурно-освітніх братств, шкіл, створюється українська Острозька академія, українська Львівська гімназія, виходить друком перший слов'янсько-український словник **Лаврентія Зизанія**, київський митрополит **Петро Могила** здійснює свої культурно-освітні та організаційно-громадянські реформи. Саме в цей період, тобто 1615 року, створюється Київське братство, а далі, – 1632 року – Києво-Могилянська академія. Дещо пізніше польська інтелектуальна еліта зробила значний вне-

сок у створення Київського і Харківського університетів та їх подальший розвиток.

Безперечно, Поляки залишили виразний слід в історії Української держави. На жаль, спільній історії двох народів не бракувало також і сумних сторінок. Проте ми маємо усвідомлювати собі деякі найбільш важливі факти і тенденції спільної українсько-польської історії.

Зокрема, коли Українці з Поляками діяли у спільному інтересі, це завжди йшло на користь обом народам і зміцнювало позиції кожного з них. Так було в зазначений вище «золотий період», було й 1920 року, коли українське військо *Симона Петлюри* і польське військо *Юзефа Пілсудського* разом визволили всю Правобережну Україну від московсько-більшовицької окупації і в травні урочисто вступили в Київ.

Так було на фронтах Другої світової війни і в підпіллі, а потім і після війни, у 40–50-х роках ХХ ст., коли славнозвісний паризький (польський!) журнал «Культура» на чолі з Редактором (саме так, із Великої літери завжди писали і пишуть його титул) *Єжи Гедройцем* на весь світ повідомляв про комуністсько-більшовицькі злочини в Україні, про партизанську боротьбу УПА, друкував твори українських письменників-дисидентів і правозахисників.

Не зайве нагадати, що саме Українці-«західняки», які до 1939 року мешкали на теренах Польщі (під польським «гнітом») найкраще зберегли українську мову, літературні та історичні джерела, реліквії, віру і національно-патріотичні традиції.

Значний внесок здійснили Поляки у формування національно-демократичних настроїв українського суспільства в період набуття незалежності України і її подальшої розбудови.

Позитивний досвід польської «Солідарності» у сфері патріотичного гуртування Нації, послідовний розвиток і успіхи польської економіки, вступ Польщі до Атлантичного військового альянсу і Європейського Союзу, постійна польська підтримка України в міжнародних організаціях – ці та багато інших польських ініціатив, а особливо – польський досвід реформування держави і суспільства, надають Україні додаткові можливості позитивного розвитку в сфері державотворення, науки, освіти, культури, зміцнення авторитету України у світі й піднесення життєвого рівня Українців.

Альтернативи немає!

Польща, яка вже увійшла в усі структури об'єднаної Європи, запрошує в ці структури також і Україну, щедро ділиться своїм досвідом просування по шляху, який вже пройшла. Одним із привабливих для Українців дороговказів на цій дорозі є й такий: середня місячна зарплатня у Польщі становить близько 650 доларів США, середня пенсія – майже 300 доларів, допомога безробітним – до 135 доларів, а бюджет Польщі з її 40-мільйонним населенням майже в п'ять разів (!) перевищує бюджет України.

Поляки дуже добре поінформовані про події в Україні й завжди зі співчуттям ставляться до Українців. Вони давно зрозуміли, що потужним чинником і джерелом конфліктів між Поляками і Українцями, а водночас блокуючою силою на шляху розвитку української культури завжди була і є третя – російська – сторона. І тому вже не дуже дивуються, коли деякі українські історики і можновладці докладають величезних зусиль для звинувачення Поляків у Волинській трагедії, тоді як нафтопровід «Одеса–Броди» (нарешті збудований після десяти років спекуляцій навколо нього), котрий мав би хоча б на 20% гарантувати енергетичну безпеку України, використовується не

за його прямим призначенням, а лише для політичних маніпуляцій на догоду Росії.

2004 рік – рік Польщі в Україні – це знову чергова ініціатива Поляків. Хоча немає жодного сумніву в тому, що реалізація цієї ініціативи потрібна, передусім, Українцям. Українцям, нове покоління яких ще не бачило знаменитих польських фільмів, мало що знає про польський театр, плакат, живопис, симфонічну музику, естраду і джаз, не дуже інформоване про оригінальний доробок сучасної польської системи освіти й виховання, сподівається побачити виступи світової слави ансамблів «Мазовше» і «Шльонск».

Українці повинні не заздрити Полякам, а вчитися від них гонорового ставлення до власної культури.

На жаль, переважно російська театральна-концертна афіша в Україні не додає оптимізму ані Українцям, ані Полякам. Натомість радіє третя сторона, стратегічною метою якої є будь-що не допустити українсько-польського єднання, а відтак – і українсько-польської геополітичної монополії в Балто-Чорноморському осерді Європи.

(«Освіта», 31 березня 2004 року)